

A IMPRECACIÓN CONTRA A MORTE DE XOSÉ LABRADA A PRIMEIRA *LAUDATIO* EN HONRA DO PADRE SARMIENTO

Xosé R. Barreiro Fernández

A rareza bibliográfica desta peza e o feito de que, sen dúbida, foi a primeira *laudatio* en honra do P. Sarmiento, publicada en Galicia ós poucos meses da súa morte¹, recomendan a súa publicación neste Boletín dedicado a conmemorar ó insigne Sarmiento.

1. O texto

Temos dúas edicións do texto de Xosé Labrada. A primeira é unha edición exenta, impresa nos talleres composteláns de Aguayo, e consiste nunha folla de 42 x 31 cm na que o texto, fermosamente impreso, aparece rodeado dunha orla con fondo negro para expresa-lo carácter fúnebre da mesma.

Esta primeira edición é practicamente descoñecida polos estudiosos do P. Sarmiento por tratarse dun impreso rarísimo do que só coñecemos dous exemplares, un que se atopa na Biblioteca da Universidade de Santiago e do que, no seu día, deu conta o P. Atanasio López² e o que agora presentamos³.

Tódolos que citan esta obra, titulada *Expostulatio cum morte ob interitum Rmi Patris Martini Sarmiento*, coñecen só a segunda edición da mesma, impresa en Madrid no mesmo ano 1773, texto que experimenta notables variacións con respecto á primeira edición.

O autor, Xosé Labrada, fai constar na primeira edición, ou edición compostelá, que redactou o texto en latín e en lingua grega, pero que lamentablemente só puido publicalo en Santiago en latín pola carencia de tipos de imprenta en lingua grega. Ó pouco tempo Xosé Labrada ten noticia de que o beneditino Frei Anselmo Avelle, que pronunciou a oración fúnebre en honra de Sarmiento o 7 de febreiro de 1773, por encargo do mosteiro de San Martín de Madrid, está preparando a edición da Oración Fúnebre a a súa intención é incluír “varios elogios hebreos, griegos, latinos y castellanos”. Labrada corrixe entón o texto latino, reducíndoo considerablemente, e ve con satisfacción a posibilidade de que lle publiquen tamén o texto en lingua grega, como así sucede⁴. Esta é, por conseguinte, a segunda edición da *Expostulatio*, aparecida ós poucos meses de imprimirse a edición compostelá.

Esta é unha impresión harmoniosa e, por conseguinte, nobre, aínda que unha análise máis atenta descúbrenos que estamos ante unha especie de “pastiche”: a letra maiúscula inicial, o S, que aparece cuberto cunha coroa, é do gravador Jacobo de la Piedra González (1772-1779)⁵; a orla que rodea o texto é do gravador Varela, tal e como aparece na firma da parte inferior. Aguayo reutiliza os gravados, que xa deberon formar parte dunha

tese de doutoramento⁶ só alterando a cor do fondo do gravado que aparece en negro para dar unha sensación de loito, sensación que aparece remarcada polo filete en negro que aparece ó remate do texto e antes da sinatura de Xosé Labrada como autor do mesmo.

Aguayo ó reutiliza-lo gravado da orla composta por Varela no ano 1768⁷ non foi moi coidadoso porque, polo menos no exemplar que temos, non se axustan adecuadamente os corpos superior e inferior da orla como unha persoa atenta poderá observar.

O texto da *Expostulatio* impreso por Aguayo aparece sen data. O P. Atanasio López dátao no ano 1772⁸ guiado pola data de morte. Se temos en conta que o P. Sarmiento morre o 7 de decembro de 1772 e que a noticia da súa morte chegaría a Santiago non antes do día 15, resulta difícil pensar que en só 15 días Xosé Labrada puidera redacta-lo texto en latín e grego e o impresor Aguayo imprimilo. Por iso, parécenos que o impreso debeu aparecer en Santiago nos primeiros meses do ano 1773 pero antes da publicación da Oración Fúnebre de frei Anselmo Avalle.

2. O autor

Escasos e fragmentarios son os datos que temos sobre Xosé Labrada, autor da *Expostulatio* e pai de Xosé Lucas Labrada, un dos máis notables ilustrados galegos⁹.

Sabemos que no ano 1762 residía en Ferrol e estaba casado con María Antonia Romero, xa que o 18 de outubro de 1762 naceu nesta cidade ó seu fillo Lucas Xosé Labrada Romero¹⁰.

Debeu exercer de mestre ou preceptor de Gramática por algún tempo na Coruña porque cando foron expulsados os xesuítas no ano 1767 contratáronse con urxencia para suplilo ensino Xosé Labrada e Nicolás Andiano¹¹. Pouco durou Labrada neste destino interino porque no Claustro da Universidade de Santiago, celebrado o 30 de setembro de 1767, acórdase nomear tres profesores substitutos para o ensino da Gramática: Ignacio Frater, para a cátedra de Maiores, Xosé Labrada, para a de Medianos e Xoán Ignacio de Pazos, para a de Menores, Mínimos e Remínimos¹². O Claustro, preocupado polo baleiro deixado polos xesuítas, está programando o futuro curso 1767-1768. Tendo en conta as cantidades que a Universidade traspasaba ó Colexio dos xesuítas para garanti-lo ensino da Gramática (cantidades case simbólicas porque os xesuítas exercían o ensino máis por afán apostólico que por outro motivo) que en 1766 eran 5.500 reais polos catro profesores ou mestres destinados ó ensino, o Claustro nun principio atopouse co problema de ter que facer fronte a uns gastos inesperados. Por iso o que fixo foi reparti-los 5.500 reais entre os tres profesores: 2.000 para o de Maiores, 1.800 para Labrada, de Medianos e 1.700 para o de Mínimos. Protestaron respectuosamente os tres profesores solicitando un aumento dos soldos, o que lles foi concedido en 1768¹³, pasando a percibir 2.500 reais o profesor de Maiores, 2.300 Labrada como profesor de Medianos e 2.200 o profesor de Mínimos.

Ser profesor de Gramática na Universidade comportaba un certo prestixio social pero non podía compararse co dos catedráticos das facultades maiores, xa que ata o século XIX

os profesores de Gramática non gozaron de estabilidade no cargo nin eran considerados catedráticos. Desde 1767 ata 1807 non se celebraron oposicións ás cátedras de Gramática, unicamente tiñan lugar concursos para cubri-las prazas, xa que os profesores eran interinos.

Todo fai pensar que Labrada foi nomeado profesor en Santiago gracias á mediación do rector, Sánchez Ferragudo, que debía telo en estima. Deducímolo non só do feito de que fora nomeado profesor de Gramática durante o seu mandato senón, e sobre todo, da composición que en latín lle dedica Labrada posiblemente en 1771. Habilmente na composición non se cita nunca o nome do rector, pero polo contexto parece claro que se trata deste, cando Labrada escribe:

...cum vadas laetus Ilerdam
felicique illuc ingrediare pede.¹⁴

O lector debe ter presente que Sánchez Ferragudo foi nomeado bispo de Lleida no ano 1771¹⁵. A composición revela o agradecemento de Labrada e promételle que “nulla adjussa tua desidiosus ero”.

Nesta composición atopamos un dato sorprendente, cando ó remate rubrica a súa composición dedicada a Sánchez Ferragudo, escribindo:

Joseph Labrada, gentis cognomine dictus,
ultimus ex servis, cultoribusque tuis

Parece indicar que o seu apelido Labrada foi posto pola xente, quizais por nacer nun lugar ou parroquia chamados Labrada. Iso pode explica-la dificultade coa que nos atopamos para localizalo nos arquivos. De calquera forma debemos ter en conta que o apelido Labrada xa o usaba no ano 1762 cando bautizou ó seu fillo Lucas.

A *Expostulatio* e esta composición sen título en honor ó rector Sánchez Ferragudo son as únicas obras que lle coñecemos. Atribuíuselle tamén unha obra en latín titulada *Pro juventutis*, sen data nin pé de imprenta. Basta estudar esta composición para decatarse de que nin foi impresa en Santiago nin ten nada que ver con Labrada. É unha *relectio*, redactada por un padre xesuíta antes da súa expulsión, nun elegante latín. A confusión procede do feito de que alguén cando se atopou coa poesía de Labrada dedicada a Sánchez Ferragudo a pegou fisicamente ó texto *Pro juventutis* e, por iso, cando se elaborou a ficha, pensouse que o único autor que aparece, que é Labrada, sería o autor das dúas pezas. Sen embargo xa Bustamante, co seu bo criterio bibliográfico, advirte isto mesmo no Catálogo de Impresos da Universidade de Santiago¹⁶.

A marcha para Lleida do seu protector debeu, sen dúbida, prexudicar a Labrada, dada a súa condición de profesor substituto e interino. Perdémola pista deste profesor na documentación universitaria o que parece confirmar noticias fragmentarias e pouco comprobadas de que marchou de Santiago para exercer de preceptor ou mestre en Pontevedra e na cidade da Coruña. O de Pontevedra a penas ten fundamento algún e pare-

ce fundarse nun documento do ano 1773 no que consta que no ano 1769 foi comisionado pola Universidade a Pontevedra para formar parte do tribunal que debía constituírse para nomear un catedrático por oposición na escola de gramática daquela cidade¹⁷. No documento indícase que Labrada cumpriu con exactitude este cometido, pero advirtamos que non foi de opositor senón de xuíz.

Ademais no amplo artigo que Fernández-Villamil dedicou a estudia-la a preceptoría de Pontevedra e no que aparecen a maior parte dos profesores non se menciona a Labrada¹⁸.

Máis seguro parece ser que Labrada se trasladase á cidade da Coruña exercendo como preceptor ou profesor de Gramática, posiblemente por ser cesado na cátedra da Universidade. Nos apuntamentos que nos cedeu xenerosamente Burgoa Fernández dise que chegou á cidade da Coruña no ano 1784 fundando e dirixindo unha Casa-Estudio de Gramática, mentres que o seu fillo, Xosé Lucas, entraba como meritorio na Contaduría Provincial do Exército. Labrada vivía na rúa de S. Andrés e aparece neste ano como preceptor de Gramática. Sen embargo, nunha relación que se conserva manuscrita no Arquivo Municipal da Coruña, do ano 1799 na que se enumeran os mestres de primeiras letras, non aparece Xosé Labrada, quizais porque xa estaba retirado¹⁹.

Debeu morrer entre 1803 ou 1804 porque o seu fillo Lucas Labrada vende en 1804 a biblioteca do seu pai ó Real Consulado da Coruña por 9.000 reais²⁰.

3. Os motivos

¿Por qué Xosé Labrada escribe e publica a *Expostulatio* que é, sen dúbida, a primeira homenaxe que recibe Sarmiento despois da súa morte? Podería pensarse que o texto fora preparado por encargo da Universidade de Santiago, institución que sería a responsable de tal homenaxe. Pero nada no texto de Labrada o indica. A Universidade era moi celosa do seu prestixio e no suposto de que fixera tal encargo preceptivamente debería de facerse constar. Por outra parte, non era habitual que a Universidade homenaxease a alguén, por moi prestixioso que fose, que non tivese relación ningunha coa mesma²¹.

Podería tamén pensarse que fora o poderoso mosteiro de San Martiño Pinario quen encargara a Labrada esta composición. Pero nin o estudio do Libro de Consellos²² de San Martiño Pinario dá pista algunha ó respecto nin era habitual que os mosteiros benedictinos homenaxeasen a quen non tiña vínculo directo ningún co propio mosteiro, como sucedía neste caso. Entre o monxe que recibía o hábito e a casa ou mosteiro en que profesaba, establecíase unha especie de pacto de fidelidade mutuo que permanecía aínda que o monxe, por prescrición da Orde, residira noutro mosteiro. Por iso á morte do monxe tódalas súas pertenzas pasaban ó mosteiro no que profesara²³. Pero Sarmiento, como se sabe, profesara en San Martín de Madrid que, por iso, foi quen se encargou de publica-las honras fúnebres en honor do mesmo²⁴.

Debemos deducir, pois, que Labrada decidiu compoñer esta peza literaria e imprimila *motu proprio* motivado pola admiración que profesaba ó P. Sarmiento.

Teñamos en conta que, ademais de Labrada, tamén o primeiro Cura de Fruime, D. Diego Antonio Cernadas de Castro, redactou diversas composicións na honra da memoria de Sarmiento, composicións que, en principio, paréceme que non foron publicadas ata 1780²⁵, aínda que xa antes corrían manuscritas entre os intelectuais galegos, como o demostra que entre os papeis de Cornide, que se atopan no Arquivo do Reino de Galicia, apareza unha copia destas composicións.

Nunha cidade tan pequena como era Santiago naquelas datas era imposible que non se coñecesen Cernadas e Labrada. O feito de que os dous coincidan en homenaxear a Sarmiento, en esforzarse por integrar a Sarmiento na memoria colectiva dun país tan necesitado da súa reafirmación cultural²⁶, lévanos a pensar que formaban parte dalgún faladoiro no que a obra de Sarmiento era altamente valorada, quizais precisamente pola apaixonada defensa que o beneditino fixo sempre de Galicia, dos seus homes e da súa lingua e cultura²⁷.

Se a memoria de Sarmiento lles pasou desapercibida ás institucións e á elite intelectual do país, non sucedeu o mesmo con estes dous humildes intelectuais que hoxe lembramos.

4. A *Expostulatio* de Labrada

A *Expostulatio* é unha composición en honor do P. Sarmiento que, como xénero literario, non ten antecedentes na prosa latina do século XVIII en Galicia.

Non é unha oración fúnebre, xénero oratorio que ten xa unha estrutura canónica: pronúnciase no medio da Misa, formando parte das honras fúnebres, en castelán para ser entendida e sentida polos asistentes e componse de tres partes: a *introducción*, na que o orador solicita o apoio do Espírito Santo para levar a cabo o seu cometido e que remata cando o orador interrompe o discurso para axeonllarse e rezar unha Ave María, o *desenvolvemento*, no que se expoñen as virtudes ou os feitos presuntamente heroicos da ilustre persoa conmemorada e o *desenlace* no que se agarda da misericordia divina a salvación eterna do finado.

Máis ou menos, tódalas oracións fúnebres pronunciadas e impresas en Galicia durante o século XVIII se someten a esta estrutura, sexan pronunciadas a favor dos bispos²⁸, dos nobres²⁹ ou dos reis³⁰.

Tampouco a *Expostulatio* ten que ver coas “ofrendas” literarias, “motes”, “poesías” ou “inscripciones métricas” que Cernadas de Castro, o Cura de Fruime, redactou e publicou para conmemorar a morte de Feixóo³¹, da Raíña María Amalia³², de Fernando VI³³ ou do propio Sarmiento³⁴.

A *Expostulatio* forma parte dun xénero diferente e do que non atopamos ningún antecedente na publicística galega do seu tempo. É posible que seguira algún modelo español ou estranxeiro que descoñecemos.

A única obra que podería ter unha afastada, moi afastada, equivalencia é a *Oratio in Laudem Ill. et Exc. Domini Joannis a San Clemente* pronunciada por Miguel Antonio de

Montes Piñeiro nunha homenaxe que o Colexio San Clemente organizou en honor do seu fundador no ano 1769³⁵. Pero nin pola súa extensión (a *Oratio* ten 64 páxinas), nin polos contidos, nin polo estilo hai ningunha equivalencia entre as dúas composicións que nos puidera levar a pensar que Labrada a seguiu.

A *Expostulatio* é unha composición breve³⁶ que se inicia cunha dura imprecación contra a morte por fer-lo sentimento dos amigos do P. Sarmiento que se ven privados da súa presenza e sabedoría, prosegue logo coa exposición das virtudes e da ciencia deste ilustre monxe bieito para concluír cun apóstrofo contra a morte incapaz de impedir que Sarmiento percorrera todo o seu camiño, chegando á meta portando o facho acendido da ciencia que transmitiu ós demais.

Nesta composición hai aspectos formais e de contido que cómpre destacar.

O máis sorprendente é a *radical ausencia de calquera referencia á vida ou á morte desde unha perspectiva cristiá*, o que debemos interpretar (xa que nada hai que coñezamos na conducta e nas crenzas de Labrada que nos faga pensar que profesaba un paganismo extemporáneo) como un recurso literario e estético que lle permitiu amosa-los coñecementos que tiña sobre a literatura e pensamento latinos.

Illarse da maneira que Labrada o fai do peso da cultura cristiá levouno a prescindir así mesmo dos *topoi* que operan en forma ben visible na tradición literaria española e europea e que alcanzan unha plenitude literaria en obras como as do Marqués de Santillana.

A morte que Labrada contempla e a que increpa non é a “morte amada” ou desexada de Francisco de Asís ou Jacopone da Todi, nin a morte xentil de Guido Cavalcanti, liberadora do mal de Dino Frescobadi ou a morte doce de Dante³⁷.

Non é tampouco a morte “meditada” e asumida do Marqués de Santillana. Nin sequera é a morte rexeitada por un acto de rebeldía dentro dunha cosmovisión cristiá, tal e como aparece nalgúns versos de Petrarca, ou de Ausias March ou nas coplas do Arcipreste ou nalgúns textos de Quevedo³⁸. Aquí a morte pertence a outra cosmovisión, a unha cosmovisión precristiá, claramente pagá, na que a morte ten unha estrutura propia dentro do espazo mitolóxico e nesa visión os resortes, da gracia, da salvación, da mediación salvífica de Cristo ou a felicidade eterna non ocupan ningún espazo.

Na composición de Labrada a morte é aceptada como un *fatum*, as parcas, tecendo os fíos da vida, teñen a súa propia autonomía que ninguén discute, o que Labrada intenta evitar son os danos colaterais: o esquecemento definitivo, o silencio eterno, a dor dos que aman a Sarmiento. Por iso, e só niso, Labrada desafia a morte, increpándoa porque a morte non será capaz de borra-la súa memoria que quedará para sempre, presente nos que o aman. Esa é a victoria de Sarmiento sobre a morte, a de evita-lo esquecemento e o silencio eterno porque o facho da súa inmensa sabedoría xa está noutras mans que o prolongarán no tempo impedindo que o manto da desmemoria cubra a súa figura e a súa obra.

Non recorre Labrada a misericordia divina, o seo de Deus que garantirá a súa eternidade, Labrada prescinde de toda reflexión teolóxica e sitúa a Sarmiento como un corre-

dor máis das festas lampedoforias disposto a gaña-la victoria final que é a da permanencia na memoria colectiva. A morte cumprirá o seu destino fatal pero Sarmiento seguirá vivindo a través da súa obra e dos que o aman. Esa é a victoria.

Para darlle verosimilitude á súa recreación procura un estilo literario que se axusta no posible á retórica latina clásica. Basta compara-la composición de Labrada co discurso de Miguel Antonio Montes Piñeiro³⁹, unha das máis destacadas e escasas producións latinas no século XVIII en Galicia⁴⁰ para decatarse das diferencias entre ámbalas dúas composicións. Á parte do ton oratorio enfático que preside a *Oratio* de Montes Piñeiro, hai na mesma unha exuberancia verbal que revela de inmediato a súa formación en Bolonia onde se impregnou do barroquismo literario italiano. En Labrada, en troques, hai unha sabia dosificación dos recursos literarios en beneficio dunha hábil conxunción entre o concepto e a súa expresión, de forma que o primeiro non quede sepultado na exuberancia barroca da expresión literaria.

Pero, sobre todo, hai unha impregnación da mitoloxía e da literatura grecorromana que constitúe a estrutura da que depende todo o discurso, unha vez que renunciou ó contexto teolóxico cristián.

A Parca “saeva”, “teterrima” ou as Parcas tecen os fíos da nosa vida ata que Atropos, a máis aterradora das Parcas, corta o fío, sega coa súa gadaña a vida. Tódalas adxectivacións das Parcas, deusas do destino humano, proceden de Ovidio, de Propercio e de Cicerón e doutros autores clásicos. Tamén aparece Libitina, a deusa que presidía os funerais, utilizada, como en Horacio, como sinécdoque da mesma morte.

O texto está empedrado de citas e referencias clásicas: Cicerón, Ovidio, Lucrecio, Herodoto, festas lampedoforias, gloria de Grecia e de Roma, costumes de Exipto, etc., o que revela a preocupación do autor por crear un contexto verosímil para a súa composición en honor do P. Sarmiento.

Conclusión

Sen sabelo, en forma inconsciente, porque a investigación sobre a morte na literatura, na filosofía, na antropoloxía e, sobre todo, na arte é un fenómeno recente⁴¹, Labrada conecta co sentimento do patriciado romano dos séculos II e III que acumulan reflexións (non textos de resignación) sobre a morte tal e como corresponde a unha sociedade que escribe a historia a partir do individuo e non do home mítico⁴². O patricio romano, o emperador, loitan por triunfar da morte-esquecemento mediante o reto de permanecer a través dos seus retratos.

Co cristianismo combínase esta mesma reafirmación individual, esta loita contra a morte-esquecemento coa mensaxe escatolóxica: as estatuas xacentes de bispos e cabaieiros dormen placidamente (*pausantes in somno pacis*) ou descansan (*requiescant*) agardando a parusía, pero mentres esta non chegue, reafirmando cos seus bustos que a morte non borrou a súa memoria.

A partir da Idade Media e coa Peste Negra (mediados do século XIV) a morte experimenta unha fonda transformación tanto na concepción filosófica como na súa representación literaria e artística, que xa non podemos seguir.

O afán de supervivencia que, en definitiva, non é máis có esforzo por triunfar da morte-esquecemento, queda compendiado na derradeira frase escrita por Yukio Mishima na mañá do 25 de novembro de 1970 pouco antes de se autoinmolar facéndose o “seppuku”: “La vida es breve, pero yo deseo vivir para siempre”⁴³.

NOTAS

1. Como é sabido, Diego Antonio Cernadas y Castro, o primeiro cura de Fruime, redactou uns “Motes y Poesías para el túmulo del R. P. Sarmiento”, pero non apareceron publicadas ata 1780 no tomo quinto das súas obras, *Obras en prosa y verso*, T. V, Madrid, pp. 290-297.
2. López, Atanasio (1953): *La imprenta en Galicia*, Madrid, p. 223.
3. Do Arquivo e Biblioteca de Barreiro-López Morán.
4. Avalor, Fray Anselmo; *Oración fúnebre que el muy reverendo P. M... predicador mayor del Real Monasterio de San Martín de Madrid, dixo el día 7 de febrero de 1773 en las honras que dicho monasterio celebró a la buena memoria de su famoso hijo el Rmo. P. M. Fr. Martín Sarmiento. Dala a luz con varios elogios hebreos, griegos, latinos y castellanos, el mismo monasterio a expensas de un amigo íntimo del difunto*, Madrid 1773, pp. 79-84 cos textos latino e grego en dúas columnas.
5. Sobre Jacobo de la Piedra e a colección de iniciais de imprenta con maiúsculas cunha coroa enriba, cfr. Bouza Brey, F., “Los grabadores compostelanos del siglo XVIII”, en *Compostellanum* (1964), pp. 541-606, especialmente nas páxinas 588-593.
6. As teses de doutoramento impresas en papel ou mesmo en seda no século XVIII en Santiago levaban gravado o escudo, no centro, do aristócrata a quen o doutorando dedicaba a súa tese. A continuación viña o texto e o nome do doutorando e os nomes dos dous contradictores da tese mailo do profesor que presidiría o acto. Unha orla rodeaba todo o conxunto. Agardamos unha investigación sobre estas orlas do século XVIII que constitúen un capítulo descoñecido da historia do gravado galego.
7. Descoñecemos a quen atribuír o gravado porque había tres gravadores que se chamaban Varela: Miguel Varela, pintor; Andrés Varela Tacón, arquitecto e Vicente Varela, tamén pintor e debuxante.
8. López, Atanasio; *La Imprenta*, op. cit. p. 223.
9. Debo agradecer a don J. Burgoa Fernández, erudito da historia da cidade de Ferrol e autor da biografía *Jose Lucas Labrada Romero. Un ilustrado ferrolán do século XVIII*, Ferrol, 2002, que me facilitara varios datos moi importantes sobre Xosé Labrada que irei recollendo puntualmente.
10. Bautizouse o fillo na parroquia de San Xulián de Ferrol o 19 de outubro de 1762. Dato ofrecido por Burgoa Fernández.
11. Barreiro Fernández, X. R. (1996): *Historia de la ciudad de La Coruña*, 2ª ed., A Coruña, p. 348.
12. AUS, Libro de Claustros, A-135, acta do 30 de setembro de 1767.
13. AUS, Libro de Claustros, A-135, acta do 2 de novembro de 1768.
14. A composición non leva título e iníciase así: “Unus de Illorum turba, Clarissime Praesul”. Só coñecemos un exemplar que se garda na Biblioteca da Universidade de Santiago.
15. Arch. Cap. Santiago, Actas Capitulares, acta do 20 de marzo de 1771 na que Sánchez Ferragudo comunica ó Cabido que foi nomeado bispo electo para a diocese de Lleida.
16. Bustamante y Urrutia, J. M. (1965): *Catálogo de la Biblioteca Universitaria Impresos del siglo XVIII*, T. III, 1779-1799, Santiago, n.º 12.255, p. 352. Bustamante catalogao sen ano.

17. Oficio de don Francisco Núñez de Andrade quen no ano 1769 era xefe da Comisión de Temporalidades de los Regulares Expulsos certificando que no ano 1769 formou parte do tribunal de oposicións en Pontevedra e que cumpriu Labrada perfectamente o seu cometido, AUS, Sección Expedientes, in Labrada, José.
18. Fernández Villamil, F., "La preceptoría y estudios de Pontevedra a través de cuatro siglos", *CEG*, nº1 (1944), pp. 73-123.
19. Barreiro Fernández, X. R., *Historia de la ciudad*, op. cit. 342 e nota 775.
20. Arch. Consulado Coruña, Libro de Actas, acta 2 de novembro de 1804, dato facilitado por don Juan J. Burgoa Fernández.
21. Perdeuse o Libro de Claustros correspondente ós anos 1772-1773 e, por iso, non foi posible esclarecer se no Claustro se deu conta da morte de Sarmiento. Non era habitual isto cando non había relación directa entre a Universidade e o falecido. Ademais, aínda que se perdera o Libro de Claustros, hai moita documentación contemporánea e non consta en ningún lugar que a Universidade homenaxeara a Sarmiento. A referencia de Labrada de exercer de profesor da Universidade ten só un carácter persoal e non institucional.
22. ADS, fondo San Martiño Pinarío, Carpeta 18. Revisámo-lo Libro do Consello (1771-1816) e puidemos observar que só parecen anotadas as mortes dos monxes profesos na casa para inventariar-las cousas que deixaran que debían retornar á casa matriz se o monxe morrera fóra da mesma. Así, por exemplo, o 5 de xaneiro de 1773 dáse conta da morte do Prior de Caaveiro, profeso en San Martín de Santiago, e dáse a orde de inventariar-las súas cousas. Da morte do P. Sarmiento non hai ningunha noticia.
23. Así o recoñece o propio Sarmiento cando en carta do 6 de outubro de 1764 ó Duque de Medina Sidonia lle dá conta da morte do P. Feixó engadindo: "Y si mañana resucitase se volvería a morir por no ver el ingrato modo con que una tropa de idiotas trata ya su memoria y quiere ridiculizar sus obras pretendiendo que la Casa de Samos, su madre y lejítima heredera, que le mantuvo a toda costa por más de 70 años, no coja todo el fruto de todos sus trabajos literarios", en Filgueira Valverde, s. e Fortes Alén, María Xesús, *Fr. Martín Sarmiento, Epistolario*, Consello da Cultura Galega, Santiago 1995, p. 394.
24. Frei Anselmo Avalle, *Oración Fúnebre*, ver nota 4.
25. Ver nota 1.
26. Longa era en España a tradición antigalega ou, se se quere mellor, pésima era a imaxe literaria dos galegos e do galego, que produciu unha especie de automutilación ou unha quebra da autoestima. Precisamente Cernadas foi un dos loitadores máis constantes contra esa imaxe aínda que os métodos empregados non foran os máis ortodoxos. Sobre esta cuestión cfr. Caramés Martínez, A., *A imaxe de Galicia e os galegos na literatura castelá*, Vigo 1993.
27. Sarmiento empregou as armas da ironía, do sarcasmo e mesmo do insulto para atacar a cantos menosprezaran Galicia. Un bo resumo dos textos de Sarmiento ó respecto é o magnífico libro de López Peláez, *El Gran Gallego* (Fr. Martín Sarmiento), Coruña 1895, pp. 183-247. Con motivo do Día das Letras Galegas, a RAG e o Consello da Cultura Galega reeditaron esta obra.
28. Labandeira, Fr. Bernardo, *Mystica Arquitectura ideada en las heroycas Virtudes y esclarecidos Ejemplos... de el Illmo. Señor C. Cayetano Gil Taboada, Arzobispo y Señor de Santiago*, Santiago 1752; San Pedro de Alcántara, Fr. Manuel, *El mejor Pontifical de Aaron acomodado y ajustado a las Virtudes en que se ha distinguido el Illmo. y Rmo. Señor D. Carlos Riomol y Quiroga, obispo y señor que fue de esta ciudad de Mondoñedo*, Santiago 1761; Cottera, R. P. José, *Oración fúnebre en las honras que a la buena memoria del Illmo. Y Rdmo. Sr. D. Francisco Izquierdo, del Consejo de S. M., Obispo y Señor de Lugo*, Santiago 1762; Romero, Fr. José Antonio, *Oración Fúnebre* (del) *Illmo. Señor D. Juan Manuel Rodríguez Castañón, Dignísimmo Obispo de Tuy*, Santiago 1770; Ocampo, R. P. Fray Juan, *Oración fúnebre... de el Illmo y Rmo. Señor D. Bartolomé de Rajoy Losada, dignísimmo arzobispo y señor de Santiago*, Santiago 1772.
29. Vázquez, Fr. Pedro, *Oración fúnebre... de D. Joseph Ozores... Conde de Priegue*, Santiago 1754; Llanos Flórez, Manuel, *Parentación fúnebre a la piadosa memoria del M. I. Sr. D. Manuel Pérez de Guzmán el Bueno, Hijos de los Excmos. Sres. Duques de Medina Sidonia*, Santiago 1774.
30. Cottera, R. P. F. José, *Llanto de Lugo... por la muerte del Rey... D. Fernando VI*, Santiago 1759; Montes Piñeiro, Dr. D. Miguel Antonio, *Oración Fúnebre (en) las magníficas exequias por el alma de nuestro difunto Rey y Señor D. Fernando VI*, Santiago 1760; Labandeira, Fr. Bernardo, *Fúnebre parentación en las solemnes exequias... a la dulce memoria de nuestro Rey y Señor D. Fernando VI*, Santiago 1760; Sánchez de Ulloa, Blas, *La princesa virtuosa. Rendida parentación a la memoria de nuestra Reyna y Señora Doña María Amelia de Saxonía*, Santiago 1761; Quiroga y

- Cedrón, Juan, *Oración Fúnebre a la incomparable Reyna de España nuestra Señora Doña Isabel Farnesio*, Santiago 1766; Arias Somoza, Arturo, *Oración Fúnebre que en las reales exequias a la cristiana, ejemplar augusta memoria de la Reina Nuestra Señora doña Isabel de Farnesio, por la santa catedral de Mondoñedo, pronunció...*, Santiago 1768.
31. Cernadas y Castro, Diego, *Obras*, V, Madrid 1780, pp. 1-32.
 32. Cernadas y Castro, Diego, *Obras*, V, pp. 199-233.
 33. Cernadas y Castro, Diego, *Obras*, V, pp. 268-272.
 34. Cernadas y Castro, Diego, *Obras*, V, pp. 290-2967. Consta de catro motes e outros tantos sonetos, outros 4 motes con catro décimas e, finalmente, dun mote e unha quintilla.
 35. *In laudem Illustrissimi et Excellentissimi Domini, D. Joannis a San Clemente et Torquemada Oratio. Quam in recordationem sempiternam, et perennem animi grati sui significationem, concinnavit Dr. D. Michael Antonius de Montes a Piñeiro*, Compostellae 1769.
 36. A composición aínda se acurta na segunda edición da mesma.
 37. Fernández Alonso, María del R. (1971): *Una visión de la muerte en la lírica española. La muerte como amada*, Madrid, Ed. Gredos, pp. 47-67.
 38. Fernández Alonso, María del R (1971): op. cit. pp. 68-79, 80-106, 175-181. Lapesa, R. "El tema de la muerte en el libro del Buen Amor" en *De la Edad Media a nuestros días. Estudios de historia literaria*, Madrid, Ed. Gredos 1971, pp. 53-75.
 39. Montes Piñeiro, M. A., *Oratio*, vid. Nota 35.
 40. Un repaso á bibliografía galega do século XVIII demostra que o latín quedou reservado para a liturxia, para os libros de texto e só se utilizaba habitualmente nas conclusións e teses que se defendían na Universidade e nos centros relixiosos. En todo o século XVIII só atopamos tres ou catro producións literarias en latín o que parece revela-lo progresivo esmorecemento da lingua latina entre a nosa intelectualidade. Por iso a composición de Labrada nos merece unha atención máis demorada.
 41. Ariès, Ph., *Historia de la muerte en Occidente*, Barcelona 2000; Infantes de Miguel, V., *Las danzas de la muerte: génesis y desarrollo de un género medieval*, Salamanca 1997; Tenenti, A., *La vie et la mort à travers l'art du S. VI*, París 1952; García Iglesias, J. M., "Consideraciones sobre la idea de la muerte en la pintura de Galicia en el siglo XVI", CEG, XXXV (1984); Infantes de Miguel, V., "La muerte como personaje literario en los siglos XVI y XVII", en "Le personnage dans la littérature du Siècle d'Or: Status et fonction", París 1989; Panofsky, E., *Mors vitae testimonium*, Munchen 1964; Sánchez Camargo, *La muerte en la pintura española*, Madrid 1957; Tenenti, A., *Il senso della morte e l'amore per la vita nel Rinascimento*, Torino 1978.
 42. Núñez Rodríguez, M., "O concepto da morte no Medioevo", en *Imaxe da morte nos inicios da Europa Moderna, Speculum humanae vitae*, Museo de Belas Artes da Coruña, 1997, pp. 18-19.
 43. O profesor e amigo Xosé Luís Axeitos, verá reflectidas neste artigo moitas das ideas que debatemos nas nosas longas conversas na Academia Galega. Por iso, chega un momento en que un xa non sabe se as ideas lle pertencen ou se son compartidas. Que esta nota sirva de agradecemento para o amigo.

✱
EXPOSTULATIO CUM MORTE
OB INTERITUM
R.^{MI} PATRIS MARTINI SARMIENTO.

SÆVA mors, que tua acuta face cuncta animalia, cum ratione utensia, tum rationis expertia non desitis amputare; imo etiam ipsam perennis naturam, dicam, & abominandam magnopere te contemtor, cum in eos quos tollis de medio, tailla moliaris. Attamen de his utique tibi propria, dum vice tua funesta singulis mortalium fingeris officio, tecum non exposito; tunc verote, necendi modum excedentem, incuto, cum eò procedas impotentia, ut non solum in extictos, verum etiam in superstites, charissimo, communicque bono orbatos, crudelis grasseris. Ita nobiscum, jo maxime immisit Parca! nemini parces, dare super egati, vivis subduces, jãh quem virum i divinarum, humanarumque rerum inter asquales suos peritissimum, ip-sius instituti præcisi maxime ornamentum, uno verbo, Reverendum Patrem MARTINUM cognovimus SARMIENTO. Quod cognovisse, si quando convenisset rebus occidit tuis, in hominem apertissime con-venire manifestum est. Est enim hoc fragiferum SARMIENTUM, ex generis Gallicorum plantis germinatum, & ex sua vite decerptum, in anacorum Dvni BENEDECTI Monachorum Viridarium fuit tractum: ubi validis, ac proceris fulcra, instar Libani Cedrorum, adhaerens in altissimum arborem assurrexit, quam verè Scientiarum arborem possumus appellare. Siquidem ea procerca, patulæque arbor, in multos, et ligentes ramos fuit expansa, quorum singuli suavissima doctrinarum poma, non solum, sed omni generis, varique saporis, fecundissime ferebant; ita ut illis Theologie, aliis Philosophia, his Physiologie, illis Cosmographie quibusdam Astrologia, alteris Historica, ac cæterarum Scientiarum, & Artium nobilium genulius sapor inesset. Ipse quoque, quibus tanta coevalescebat arbor, pulcherrime frodes, nullatenus erat infructuosa, quippe que varios inscribebantur characteres lin-guae Græcæ, Hebræicæ, Cædalicæ, Syriacæ, & Arabicae: verum sensum insinuantem nihil- rum equi admodum papyrus mitis, ac varia tunc, & Syriacis quondam præbuisse ad huncmodi usus perennis, ita hæc arbor inveris singula, hominibus erudiendis apta, nobis suppeditabat. Na Cicero, si non iam in ætate incidisset, vehementius, quam dum Sapientem, ac ipsius Stirpem mirabatur, quondam exclamavit, in presentia nobiscum exclamaret: O generosam Stirpem!, & tanquam in usum arborem plura genera, sic in usum hominem multorum insuit, atque illuminatam Sapientiam.

Talia PATRI SARMIENTO congruenter accomodatur, qui præterea fuit diligentissimus antiquitatis Investigator, eamque tam evidenter habuit cognitam, quam si Priscorum temporibus ipi vivere contigisset. Ita demum omnium, cum Neotericorum, tam veterum Doctrinas animo fuit assequutus, ut non ab ipsis didicisse, sed eos ipsos has docere posse videretur. Sed jam de Scientiis valde multis, quarum in homine fecimus jacturam, silensimus: nan si hoc modo volumus singulas desiderare, non modo querendi, sed ne lugendi quidem florem reperimus. Usque adeo Libitina, magno decore- mento, trinita majore nos afficiet, cum talis, tanquam Viri tantissimæ exorbatur: qui sane triste no- bis sui reliquit desiderium. Ast ne exultes atrocissima, hoc enim nobis, hujus Viri mortem dolenti- bus, superet solati, quòd moriens, postquam maturitatem, & extremam senectutem attigisset, multijugem vero doctrinam ejus, cum viva voce docendo, tum scriptis mandando tradidisset, non- quam nobis esse commodum interlinet. Hæc in modum, terribis Parcarum Atropæ, nostras Vir in- signis, te triumphavit, si quodammodo mortalibus de te licet agere triumphum, quippe qui glo- riosæ vite cursum honestissime cucurrit, more eorum qui, ut Herodotus in Urania tradit, in Lampedo- phoribus ad Vulcanum honorandum celebratis, accessas faces ad metam usque deferreant: violenter, cum hic cursor strenuus in Minervæ ludis, Mantua Carpetanorum, Athenis similissime, peractis, pal- mam præterisset, non prius acrisus meta decessit, quam facem ignitam, hoc est doctrinarum lu- men, quarum orbem plane confecisset, subeuntibus tradisset conservandam, ut canit Lucretius:

Et quasi curvator vitalis lampada tradit.

Que cum sit sint, hujus egregii viri nomen celebratissimum, de nomine, ac dignitate gentis Hispa- nicae boomerit, in eorum, qui maximam apud Græcos gloriam sunt adepti, quibus Romani summos habuerunt honores, quos potissimum Europa miratur in presentia, numeram referendam, quando- iabant literarum amatores, integrum, quantumvis invita sit Parca, manebit.

HÆC JOSEPHUS LABRADA (qui eadem Græca fecit, typorum autem Græcorum penuriam non excudit) in Regia Academia Compostellana Grammatices ludi Magister, conscripsit.

Compostell. Fæ. & App. R. C. sup. Typ. AGUAYO.

Λόγος μεμψίμοιρος πρὸς
τὸν θάνατον ἔνεκεν ἀπο-
λωλεκένας ἀδίστιμον τὸν
πατέρα Μαρτίνου Σαρ-
μιέντο.

*Expostulatio cum Morte ob
interitum Reverendissi-
mi Patris Martini Sar-
miento.*

Ω θάνατε ἀπηνὲς, ὅς
μηδέποτε παύη ἀποκόσμων
τῆ σε ἀμὴ τῆ ὀξεία πάντα
ζῶα, τὰ γε λογικά καὶ τὰ
ἀλόγιστα, μάλλονδε πάντ'
ἀνάμρεις ἰὰ γεγενημένα, ἐγὼ
δήθεθεν θεάομαι σε δεινὸν
ὄντα καὶ ἄξιον ἰεῖ καταχθρά-
νεσθαι ἐπειδὴ ποιῶντ' ἐπι-
τὴς ἀπολλυμένων μηχανῶς.
ἀλλ' ἄρ' ἔ, ἀ σοί ἐστιν ἴδια,
ταύτά σοι μέμφομαι. τότε
γῆν σε ἀπηνεία ἡμῖν ἐστιν
ὀχληροτάτη ὅτε χαλεπώμεις
καὶ μόνον πρὸς ἰεῖς θεγόντους,
ἀλλὰ καὶ πρὸς ἰεῖς περιγι-
γνομένους, οὓς πινῶ ἀγαθῶ
τῶ ἀγαπήσει κοινῇ ἀπεφέ-
ρηκας. τῆτον ἰὸν τρόπον, ὦ
μοῖρα ἀπηνείατε καὶ ἀφει-
δὲς, ἡμῖν πικρῶς ἐχρηκας
ἐν ζώντων ἀφανίζων ἄ! ὅσον
ἄνδρα, ἰὰ ἰεῖ θεῶ, καὶ ἰὰ
τῶ ἀνθρώπων περὶ πάν-
των

SÆva Mors, quæ tuâ
acutâ falce cuncta ani-
malia, cum ratione uten-
tia, tum rationis exper-
tia non desinis amputare:
quæ ipsam (imò etiam)
perimis naturam, diram
& abominandam magno-
perè te contemplor, quum
in eos, quos tollis de me-
dio talia moliaris; verum
hoc, quod sanè tibi pro-
prium est, tecum non ex-
postulo. Tunc igitur sæ-
vitiam tuam experimur
infestissimam, cum non
solum in extintos, verum
etiam in superstites cha-
rissimo comunique bo-
no orbatos crudelis gras-
seris. Ita nobiscum, ó
maxime immitis Parca,
nemini parcens, durè nu-
per egisti, vivis subdu-
cens

των τῆς συγχρόνων διαγνόν-
 τα, Ἰὸν λίαν ἐπιχεκρομηκό-
 τα πῶ' ἔταιρείαν πῶ' εὐ-
 σεβῆ, καὶ ὡς ἀπλῶς εἰπῶν,
 σεμνὸν Ἰὸν πατέρα Μαρτίνου
 ὧ ἦν ἡ ἐπωνυμία Σαρμέντο,
 ἢ κλημα ἐρμηνεύεται Ἐλλη-
 νιστί. ἢ ἐπωνυμία, ἔποτε
 τὰ ῥήματα οἷς παράγματι
 ἀρμόθονται, Ἰὸν τῶ' ἀν-
 δρὶ δηλονότι παρταρμόζε-
 ται. καὶ γὰρ αὐτὴ ἡ κλημα-
 τὶς ἢ καρποφόρος, ἀπὸ γεν-
 νάμων τῆς φυτῶν τῆς Καλ-
 λαϊκῶν τῆς Λακωνικῶν ἐκ-
 φύς, ἐξ ἧς ἀμώιλῶ ἀπί-
 δρεφθῆ, καὶ μετεφυτέθη ἐν
 τερπιῶ τῶ παλαιῶ τῆς
 μοναχῶν τῆς κατὰ τὸν ἐν
 ἀγίοις Βενεδίκτον θεοσεβείαν
 ἀσκόντων, ὅπως παρσεχο-
 μένη ἐπὶ τοῖς ὑποσηρίγμα-
 σι τοῖς ἰχυρεῖς, καὶ εὐμήγε-
 σι, κέδρων δίκην τῆς Λιζά-
 νθ, ἠυξήθη τόσον ὅσον δέν-
 δρον τὸ μέγιστον, ὃ τὸ δέν-
 δρον τῆς ἐπισημῶν ἀληθῶς
 ἀν χαλοῖ μιν, ἐπειδή τῶ Ἰϋ-
 τοῖ τὸ δένδρον ὑψηλὸν καὶ
 εὐρὸν ὄν, ἐξεπετάννυτο ἀνά
 πολλὰς καὶ πελωρίας ὄζυς ὁ
 καθ'

cens ah quem virum! Di-
 vinarum humanarumque
 rerum inter æquales suos
 peritissimum, ipsius ins-
 tituti præclari maximum
 ornamentum, uno verbo
 reverendum Patrem Mar-
 tinum cognomine Sar-
 miento. Quod cognomen,
 si quando conveniunt re-
 bus nomina suis, in ho-
 minem aptissimè conve-
 nire manifestum est. Ete-
 nim hoc frugiferum Sar-
 mentum, generosis Cal-
 laicorum plantis germi-
 natum, & ex suâ vite
 decerptum, in amænum
 Divi Benedicti Monacho-
 rum viridarium fuit tra-
 ductum: ubi validis ac
 proceris fulcris instar Li-
 bani cedrorum adhæres-
 cens in altissimam arbo-
 rem assurrexit, quam ve-
 rè scientiarum arborem
 possumus appellare. Si-
 quidem ea procera patu-
 laque arbor in multos in-
 gentesque ramos fuit ex-
 pansa, quorum singuli
 sua-

μίμντο ἐπιτηδείως ἔσθιν ἀρ-
 μόδια, ὅς, χα' ἐπὶ παρὸς ἰδ-
 τοῖς ἰὰ τῆς ἀρχαίον λίαν
 ἀκρίβως ἠρίυτησε καὶ σαφῶς
 διέγνω, ὡς παρ' ἀνὲ αὐτοῖς
 τοῖς ἀρχαίοις ἴσχυι συζῶν.
 ἐπὶ ἰέλει ἰὰς τῆς τε νεω-
 τέρων, χα' τῆς παλαιῶν δι-
 δαχὰς εἰς νῦν ἔλαβε ὥστε μὴ
 δοκεῖν μαθεῖν ἐκείνων, ἀλλ'
 ἰχανὸν εἶη σφᾶς αὐτὰς ταύ-
 τας διδάσκειν. μίχρῖς πινός,
 ὦ θεὰ τῆς νεκυσίον, ἡμᾶς
 μεγάλως βίβλαφας, καὶ τό-
 γε μέγιστον λελύπηχας κα-
 παλύων ἴην ζῶν ἰοῖστέ καὶ
 τούστέ ἰδ' ἀνδρὸς, ἔ ἀνια-
 ρὸς ὁ πούθ' ἡμᾶς ὄντως
 λαμβάνει. αὐτὰρ μὴ ἀγάλλ-
 λας, ὦ χαλεπωτάτη, καὶ ἦδ'
 αὐτὴ ἡ πρῶτα μυσία πειργί-
 γνεται ἡμῖν ἀγλῶσι ἐπὶ ἰῶ
 ἀνδρὸς ἰέτε πούτμω ὅπι θνή-
 σκων ἰῆς τελευτάμας ἡλικίας
 ἰετευχῶς χα' ἐν ἰαῖς ἡμέ-
 ρας ἀπὸ πρῶτονικῶς ἐπει-
 δὰν τὴν ἡν διδαχὴν πλυ-
 πλάσιαν, φθεγγόμενός τε
 χα' γραφῆ παραδιδῶς, ἡμῖν
 ἐγχειρίδι, μηδέποτε λήξει
 τῶ ἀφελεῖν ἡμᾶς. Ὡ' δὲ ὁ
 ἀνὴρ

grüenter accomodantur,
 qui præterea fuit diligen-
 tissimus antiquitatis inves-
 tigator, eamque tam evi-
 denter habuit cognitam,
 quam si priscorum tem-
 poribus ipsi vivere conti-
 gisset. Ita demum om-
 nium, cum neotericorum,
 tum veterum doc-
 trinas animo fuit asse-
 quutus, ut non ab eis
 didicisse, sed eos ipsos
 has docere posse videre-
 tur. Usque adeo, Li-
 bitina, magno detrimen-
 to, tristitia majori nos af-
 fecisti, quum talis tanti-
 que viri animam exorba-
 res: qui sanè triste no-
 bis sui reliquit desiderium.
 Ast ne exultes, atrocissi-
 ma, hoc enim nobis hu-
 jus viri mortem dolenti-
 bus superest solatium,
 quod moriens postquam
 maturitatem & extre-
 mam senectutem attigis-
 set, multi jugem verò doc-
 trinam ejus, cum vivā
 voce docendo, tum scrip-
 tis

ἀνὴρ ἐπίσημος ὁ ἡμεδαυός,
 ἃ βλοσυροτάτη τῆς μοίρων
 Ἀτρεπε σὺ κρείττων ὢν πε-
 πόμπευκε, εἴπως θνητοὶ δυ-
 νατοὶ εἴησαν ἀπὸ σὺ θεα-
 μβύειν, ἄτε βίον Ἴον ἐνδο-
 ξον διατετέλεκε κάλλιπα, τῆ
 δίκην, οἱ, ὡς ἔφη Ἡρόδοτος
 διηγᾶται ἐν Οὐρανία, ἐπι-
 τελέοντες τῷ Ἡφάστῳ Ἰῆς
 ἀθλῆς, οἱ ἐχαλῶντο ἢ λαμ-
 παδοφορίῃ, ἀθήνησι δαΐδας
 ἀπιομετας μέγχις ὄρε ἐκόμι-
 ζον, ὡς ἀντὶς ἔτθ ὁ δρα-
 μεύς ὁ ἀγχιορῆδης, ἐπειδὴ ἀν-
 νικῶ ἐν ἀθλήσις ἐπιτετελε-
 σμένοις ἐπὶ Μαντίας Ἰῆς ὁ-
 μοίας Ἰῆς Ἀθηναῖς, ἔπει-
 τερον ἀποκεχώρηκε Ἰῆ ὄρε
 τῆ δρόμος ἢ πῦλ λαμπά-
 दा πῦλ διαπυρμένῳ, Ἰῆτ'
 ἐστὶ, ἰὸ φῶς τῆ ἐγκυκλοπαι-
 δείας, ἧς ἀκλεῶς ἤψατο,
 τοῖς ἐπερχομένοις ἐγχειρίσαι.
 ὡς ποιεῖ Λακρέπθ:

tis mandando tradidisset,
 numquam nobis esse com-
 modus intermitteret. Hunc
 in modum, teterrima Par-
 carum Atrope, nostras in-
 signis vir te triumphavit,
 si quodam modo mortali-
 bus de te licet agere trium-
 phum, quippe qui glorio-
 sae vitae cursum honestis-
 simé cucurrit, more eor-
 um qui, ut Herodotus in
 Urania tradit, certamina
 in honorem Vulcani ce-
 lebrantes, quæ Lampade-
 phoria dicebantur, ac-
 census faces ad metam us-
 que deferebant: videlicet
 quum hic cursor strenuus
 in Minervæ ludis Mantuæ
 Carpentanorum, Athenis
 simillimæ, peractis, pal-
 mam præripuisset, non
 prius à cursus meta de-
 cessit, quam facem igni-
 tam, sive doctrinarum lumen,
 quarum orbem pla-
 nó fuerat emensus, subeuntibus tradidisset conser-
 vandam, ut canit Lucretius:

Et quasi cursores vitæi lampada tradunt.

Τύπων ἔν ἔπως ἐχόντων, Ἰῆ-
 τῶ ἀνδρὸς Ἰῆ ἐξαίρετῶ ἰὸ
 ὄρο-
 L 2 ce-

ὄνομα τὸ πολυκλήριον καὶ ἀ-
ξιον προσαιρήμευται ἐκεί-
νοις ἀνδράσιν οἱ μεγίστης δό-
ξης ἔτυχον ὑπὸ τῆς Ἑλ-
λήνων, καὶ τοῖς ὑπὸ τῆς
Ῥωμαίων τιμῆσι περὶ πάν-
των, καὶ τοῖς μάλιστα θευ-
μαζομένοις ὑπὸ τῆς νῦν
Εὐρωπαϊκῆς, κάτῳ μοῖρας
ἀκέρως, τοσῶτον διατελέσει
ἀδιάφορον ὄν, ἐφ' ὅσον οἱ φι-
λομάθηδες ἐπιγενήσονται.

Ἰωσήφου Λαβράδα πτω-
Ῥωμαϊκὴν γλῶτταν διδά-
σκων δημοσίᾳ ἐπὶ τῆς μη-
τροπόλεως τῆ ἐν ἁγίοις Ια-
κώβου τῆ Ἀποστόλου ἐν τῇ
συγγέγραφε.

celebratissimum, in eo-
rum, qui maximam apud
Græcos gloriam sunt adep-
ti, quibus Romani sum-
mos habuerunt honores,
quos potissimum Euro-
pa miratur in præsentia,
numerum referendum,
quandiu stabunt littera-
rum amatores, integrum,
vel invitâ Parca, mane-
bit.

Hæc Josephus Labra-
da in nobili Academiâ
Compostellanâ Gramma-
tices Ludimagister.

τῆ χώρα Καλλιῶν ταῦτα

BRE.

**EXPOSTULATIO CUM MORTE
OB INTERITUM
RMI. PATRIS MARTINI SARMIENTO**

Saeva mors, quae tua acuta falce cuncta animalia, cùm ratione utentia, tùm rationis expertia non desinis amputare; [imo etiam ipsam perimis naturam](1), diram, et abominandan magnopere te contemplor, [cum in eos quos tollis de medio, talia moliaris. Attamen de his utique tibi propriis, dum vice tua funesto singularis mortalium fungeris officio, tecum non expostulo; tunc vero te, nocendi modum excedentem, incuso, cum èo procedas impotentiae, ut non solum in extinctos, verum etiam in superstites, charissimo, communique bono orbatos, crudelis grasseris] (2). Ita nobiscum, ¡o maximè inmitis Parca! nemini parcens, durè nuper egisti, vivis subducens, ¡ah quem virum!, divinarum, humanarumque rerum inter aequales suos peritissimum, ipsius instituti praeclari maximum ornamentum, uno verbo, Reverendum Patrem MARTINUM, cognomine SARMIENTO. Quod cognomen, si quando conveniunt rebus nomina suis, in hominem aptissimè convenire manifestum est. Etenim hoc frugiferum SARMENTUM, ex generosis Galliaeorum plantis generatum, et ex sua vite decerptum, in amoenum (3) Divi BENEDICTI Monachorum Viridarium fuit tractum: ubi validis ac proceris fulcris, instar Libani Cedrorum, adhaerescens in altissimam arborem assurrexit, quam verè Scientiarum arborem possumus appellare. Siquidem ea proceras, patulaeque arbor, in multos, et ingentes (4) ramos fuit expansa, quorum singuli suavissima doctrinarum (5) poma, non unius sed omnigenis, variique saporis, foecundissimè ferebant; ita ut aliis Theologiae, aliis Philosophiae, his Physiologiae, illis Cosmographiae quibusdam Astronomiae, alteris Historiae, ac caeterarum Scientiarum, et Artium nobilium genuinus sapor inesset. Ipsae quoque, quibus tanta convestiebatur arbor, pulcherrimae frondes, nullatenus erant infructuosae, [quippe quae varios inscribebantur characteres] (6) linguae Latinae, Graecae, Hebraicae, Caldaicae, Syriacae, et Arabicae [uerum sensum indicantes] (7). Nimirum quem admodum (8) papyrus multa, ac varia dicitur Aegyptiis quondam praebeuisse ad humanos usus perutilia, ita haec arbor inversa singula, hominibus erudiendis apta, nobis suppeditabat. [Nae Cicero, si nostram in aetatem incidisset, vehementius, quam dum Sapionem, ac ipsius Stirpem mirabatur, quondam exclamavit, in praesentia nobiscum exclamaret: ¡O generosam Stirpem!, et tamquam in unam arborem plura genera, sic in unum hominem multorum insitam, atque illuminatam Sapientiam] (9). Talia Patri SARMIENTO congruenter accomodantur, qui praeterea fuit diligentissimus antiquitatis investigator, eamque tan evidenter habuit cognitam, quam si Priscorum temporibus ipsi vivere contigisset. Ita demum omnium, cùm Neotericorum, tùm veterum Doctrinas animo fuit assequutus, ut non ab ipsis didicisset, sed eos ipsos has docere posse videretur. [Sed jam de Scientiis valde multis, quarum in hominem fecimus jacturam sileamus: nam si hoc modo volumus singulas desiderare, non modo querendi, sed ne lugendi quidem finem reperiemus] (10). Usque adeo Libitina, magno detrimento, tristia majore (11) nos affecisti, cum (12) talis, tantique Viri animam exhorbaris (13): qui sane triste nobis sui reliquit desiderium. Ast ne exultes atrocissima, hoc enim nobis, hujus Viri mortem dolentibus, superst solatii (14), quòd moriens, postquam maturitatem, et extremam senectutem attigisset, multijugem vero doctrinam ejus, cùm viva voce docendo, tùm scriptis mandanso tradidisset, numquam nobis esse commodus intermitteret. Hunc in modum, teterrima parcarum Atrope, [nostras Vir insignis, te triumphavit] (15), si quodammodo (16) mortalibus de te licet agere triumphum, quippequi (17) gloriosae vitae cursum honestissimè cucurrit, more eorum qui, ut Herodotus in Urania tradit, [in Lampedo phoriis ad Vulcanum honorandum celebratis] (18), accensas faces ad metam usque deferebat: videlicet, cum (19) hic cursor strenuus in Minervae ludis, Mantuae Carpetanorum, Athenis similimae, peractis, palman praeripisset, non prius acursus (20) meta decessit, quam facem ignitam, hoc est (21) doctrinarum lumen, [quarum orbem planè confecisset] (22), subeuntibus tradisset conservandam, ut canit Lucretius:

Et quasi cursores vitae lampada tradunt.

Quae cum ita sint, hujus egregii viri nomen celebratissimum, [de nomine, ac dignitate gentis Hispanicae benemeriti] 23, in eorum, qui maximam apud Graecos gloriam sunt adepti, quibus Romani summos habuerunt honores, quos potissimum Europa miratur in praesentia, numerum referendum, quamdiu stabunt litterarum amatores, integrum, [quamtumvis invita sit parca manebit] (24).

Haec Josephus Labrada (qui eadem Graeca fecit, typorum autem Graecorum penuria non excudit)] (25) in Regia (26) Academia Compostellana Grammatices ludi Magister, [conscriptis.]. (27)

Transcripción da 1ª edición da *Expostulatio* (X. R. Barreiro F.).

DIFERENCIAS ENTRE A PRIMEIRA EDICIÓN (A DE SANTIAGO) E A SEGUNDA EDICIÓN (A DE MADRID)

Prescindimos das diferencias na puntuación (por exemplo as comas) e nos acentos e só recollémo-las diferencias que afectan ó texto.

Cando as diferencias afectan non a unha palabra senón a un parágrafo o parágrafo corrixido aparece entre corchetes.

- (1) “*quae ipsan (imò etiam) perimis naturam*”.
- (2) Todo o período entre corchetes queda redactado así: “*quum in eos, quos tollis de medio talia moliaris; verum hoc, quod sanè tibi proprium est, tecum non expostulo. Tunc igitur saevitiam tuam experimur infestissimam, cum non solum in extintos, verum etiam in superstitis charissimo communique bono orbatos crudelis grasseris*”.
- (3) “*amaenum*”
- (4) “*ingentesque*”
- (5) Por evidente erro tipográfico na edición de Santiago aparece “*doctrinaran*” por “*doctrinarum*”.
- (6) O período entre corchetes queda así: “*quippe quae variis inscribebantur caracteribus*”.
- (7) “*verum sensum explanantibus*”
- (8) “*quemadmodum*”
- (9) Desaparece na edición de Madrid todo o parágrafo entre corchetes.
- (10) Desaparece na edición de Madrid todo o parágrafo entre corchetes.
- (11) “*majori*”
- (12) “*quum*”
- (13) “*exorbare*”
- (14) “*superest solatium*”
- (15) O parágrafo quedou así na edición de Madrid: “*nostras insignis vir te triumphavit*”
- (16) “*si quodam modo*”
- (17) “*quippe qui*”
- (18) O parágrafo queda así: “*certamina in honorem Vulcani celebrantes, quae Lampadephoria dicebantur*”
- (19) “*quum*”
- (20) “*a cursus*”
- (21) “*sive*”
- (22) O parágrafo di así: “*quorum orbem plano fuerat emensus*”
- (23) Eliminado o parágrafo entre corchetes.
- (24) Nova redacción: “*integrum, vel invita Parca, manebit*”.
- (25) Desaparece todo o parágrafo entre corchetes.
- (26) “*in nobili*”
- (27) Eliminado.

IMPRECAÇÃO CONTRA A MORTE POLO PASAMENTO DO RVDMO. P. MARTÍN SARMIENTO

¡Ou! Morte cruel que coa túa afiada gadaña non renuncias a segar a vida de tódolos seres animados, tanto racionais como irracionais, e incluso dána-la mesma natureza. Qué abominable e funesta me parece cando máquinas tales cousas contra aqueles que levas. Pero non te increpo por exercer-lo teu funesto oficio con cada un dos mortais senón que te acuso, a ti que te excedes na medida do dano, porque te asañas no proceder non só contra os mortos senón tamén contra os que sobreviven, deixándoos orfos do ben máis querido.

¡Ou! Parca inhumana que ante ninguén te detés, hai pouco mostráchesno-lo teu rigor levando de entre os vivos, a qué home, o máis sabio entre os iguais nas ciencias divinas e humanas, o

máximo ornamento da súa preclara congregación, nunha palabra, o Rvdo. P. Martín, de sobrenome, Sarmiento. E este sobrenome, se algunha vez os nomes cadran cos seus feitos, é ben sabido cómo lle conviña a tal home, porque este fructífero “sarmiento”, nacido de xenerosas plantas galaicas tomado da súa vide, foi transplantado no ameno xardín do divino Benito. Alí, enxertado en nobre e forte pé, ascendeu, como os cedros do Líbano, ata converterse na máis alta árbore, e á que verdadeiramente podemos chamar Árbore da Sabedoría. Pois esta nobre e extensa árbore abriuse en moitas e grandes ramas, dando cada unha delas os máis doces froitos de doutrina e non de un senón de diversos sabores e así nuns atópase o xenuíno sabor da Teoloxía, noutros o da Filosofía, nestes o da fisioloxía, naqueles o da Cosmografía, nalgúns o da Astronomía, noutros o da Historia e das demais Ciencias e Artes. Pero as mesmas fermosas follas que cubrían a árbore non se podía dicir que foran infructuosas pois estaban escritas con diversos caracteres que revelan o verdadeiro sentido das linguas latina, grega, hebrea, caldea, siríaca e arábica. Do mesmo modo en que se di que o papiro lles ofreceu ós exipcios moitas e variadas axudas para a utilidade do home, así esta árbore, noutro sentido, ofreceunos moitas cousas para a nosa erudición.

Certo que si Cicerón vivira no noso tempo diríanos con maior vehemencia o que no seu día exclamou de Solón e da súa descendencia: ¡Ou xenerosa estirpe! Que como se nunha árbore se contivesen tan variadas especies, así nun só home se concentra a sabedoría que lle corresponde a moitos.

Tales cousas lle acaen ó P. Sarmiento que foi un dilixentísimo investigador da antigüidade que a coñeceu tan ben como se chegara a vivir nos tempos dos Antigos. E, en fin, foi entendido en tódalas doutrinas, tanto dos modernos como dos antigos que mesmo parecía non telas aprendido deles senón que el llelas podía ter ensinado a eles.

Pero calemos xa sobre os innumerables saberes que con el perdemos porque se pretendemos buscar cada un deles non terán fin as nosas queixas e o noso choro.

Desta maneira, Libitina, afectáchesnos co maior dano e a maior tristeza cando nos privaches de tan gran home que tan triste nostalgia nos deixou.

Pero non te alegres, atroz Libitina, porque os que nos doemos da súa morte quédanos o consolo de ver que morrendo despois de vivir ata a madurez e mesmo ata a extrema senectude, legóuno-lo seu variado saber, xa ensinándoo de viva voz, xa poñéndoo por escrito e endexamais deixará de amosársenos útil.

Desta maneira, Atropos, terrible Parca, o noso insigne home venceute, se dalgunha maneira o home pode derrotarte, porque percorreu o camiño da vida con honestidade á maneira daqueles que, coma Herodoto nos conta na Urania, levaban nas concorridas Lampedoforias, en honor de Vulcano, fachos acendidos ata a meta. Verdadeiramente cando este noso esforzado corredor na celebración dos xogos de Minerva, na Mantua dos Carpetanos, é dicir, Madrid, tan parecida a Atenas, fíxose coa palma, a carreira non rematou ata que, cumprido o percorrido, non entregase o facho ardente, isto é, a luz da sabedoría ós que veñen detrás, como cantou Lucrecio:

“E como corredores entregan a lámpada da vida”.

Sendo así as cousas, o celebradísimo nome deste egrexio home permanecerá benemérito en dignidade entre as xentes de España e será contado entre aqueles que gozaron da maior gloria entre os gregos e entre os que os romanos tributaron maiores honores e entre os que Europa máis admirou. E iso mentres haxa amantes da letra por moito que lles moleste ás Parcas.

Xosé Labrada (que fixo o mesmo texto en grego pero que non imprimiu pola falta de tipos gregos), Mestre de Gramática na Academia Real de Santiago de Compostela, compuxo esta imprecación.